

УДК 13:316.347

Кучера Ірина**МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

Глибока соціальна трансформація, що відбувається впродовж останніх десятиліть в Україні зумовлює значний науковий інтерес до процесів самоідентифікації і особливо етнічного самовизначення. До основних чинників, що впливають на формування етнічної ідентичності, належать: мова, культура, релігія, соціально-політичні, психологічні ознаки, національна ідея [4, с. 437]. Однак беззаперечно, домінуючу роль відіграє мова, адже завдяки їй відбувається формування національної свідомості як окремо взятої особистості, так і нації в цілому.

Традиційно вважається, що науковий підхід до вивчення проблеми мови і нації почав формуватися з другої половини XIX ст. на основі праць засновників соціальної психології В. Вундта, Г. Штейнталя, Л. Лацаруса та їхніх концепцій «психології народів», а також гіпотези лінгвальної відносності Е. Сепіра – Л. Уорфа та положень О. Потебні про етнодиференційну роль мови. Проте «мовно-культурний» принцип ідентифікації було сформульовано ще давньогрецькими мислителями (вважалося, що людина, яка не розмовляє грецькою мовою – варвар), а в середні віки набула поширення ідея «народної мови» як основи національної ідентичності. Пізніше питання співвідношення мови і держави набуло актуальності у XVIII ст., коли засновник німецької школи романтичного націоналізму Й. Гердер ототожнив мову з національністю й проголосив німецький народ етнічною мовною спільнотою [3].

Однією із найбільш повних й аргументованих сучасних теорій, які розглядають вплив мови на формування ідентичності, є теорія Дж. Фішмана. Згідно з нею, мова тісно пов'язана з ідентичністю трьома способами: індексальним (мова асоціюється з певною культурою, вона формує висловлювання й виражає інтереси, оцінки й світогляд культури), символічним (мова репрезентує певні національні (етнічні) групи) та відношенням частини до цілого. Як ствер-

джує вчений, одні і ті самі суспільства можуть використовувати різну логіку щодо етномовної ідентичності залежно від історичного періоду розвитку своєї нації. На початковому етапі становлення для суспільства більш притаманна ідея мови як природної основи нації, аніж у період після проходження модернізації суспільства, коли переважають конструктивістські погляди [5, с. 116–117].

Мова може виступати яскравим маркером ідентичності для одних людей і не бути таким для інших. У деяких етнічних спільнот втрата будь-якої етнічної ознаки, зокрема і мови, не веде до асиміляції, а викликає своєрідне «збурення етнічної самосвідомості, яка вишукує інші символи етнічної спадковості» [2, с. 454].

Можна виокремити два основні підходи до ролі мови як етноконсолідуючої та етнодиференціюючої ознаки формування ідентичності. Згідно з першим підходом, існує іманентний зв'язок мови з етнічною ідентичністю. Мова пов'язує особисту ідентичність індивіда з груповою ідентичністю. На думку К. Лібкінда, цьому сприяє те, що по-перше, мова має велике значення для індивіда як інструмент назви, найменування себе й навколишнього світу; по-друге, виховання дитини залежить від мовної взаємодії; по-третє, мова – одна із найбільш яскравих характеристик етнічної групи [2, с. 454].

Представники іншого підходу стверджують, що мова не є істотним компонентом етнічної ідентичності. Вони погоджуються з тим, що мова може бути важливим компонентом етнічної ідентичності, але ця ідентичність може «пережити» втрату первинної мови цієї групи. Тому необхідно розрізнити такі поняття, як «використання мови», «мовна компетенція» і «мовна ідентичність».

Таким чином, етнічна ідентичність є складним соціокультурним феноменом, у якому поєднуються особистісні, соціальні та культурні аспекти. Важливим чинником у процесі усвідомлення етнічної єдності є мова. Подальше вивчення місця, ролі і значення етнічного чинника в життєдіяльності сучасного суспільства, як показує досвід, важливе не тільки з теоретичних, але й практичних міркувань.

Література:

1. Донцов А. Язык как фактор этнической идентичности / А. Донцов, Т. Стефаненко, Ж. Уталиева // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 75–86.
2. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації / М. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.

3. Маматова А. Мовні аспекти етнонаціональної ідентичності особистості [Електронний ресурс] / А. Маматова. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/url&sa>.

4. Сабодуха В. Національна ідея як провідний чинник подолання кризи ідентичності в Україні / В. Сабодуха // Проблеми політичної психології у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць / за заг. ред. М. Слюсаренського ; упоряд. Л. Найдьонова, Н. Черниш. – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 4. – С. 436–444.

5. Фишман Дж. Сегодняшние споры между примодриалистами и конструктивистами: связь между языком и этничностью с точки зрения ученых и повседневной жизни / Дж. Фишман // Логос. – 2005. – № 4. – С. 116–124.